

Ik dans dus ik denk

Een drieluik

I

Door een wonderlijke samenloop van omstandigheden sta ik ineens in het programma van het dansfestival Moving Futures. Helemaal onverwacht is dat niet, omdat ik via het Bildung

Platform Nijmegen betrokken ben bij de organisatie van een 'dansvergadering' en me inspan om het stevige verband zichtbaar te maken tussen denken en dansen.

Een mooi aanknopingspunt is het beroemde beeld van Rodin, *De Denker*.

Aantrekkelijk aan dat beeld is natuurlijk het detail waarmee het sterke, fysieke lichaam van deze denker is neergezet.

Denken, zo zien wij, dat doet een lichaam. Maar daarnaast valt vooral de onbeweeglijke stilte van dat lichaam op. Wie denkt, zit stil. Hoe vertrouwd we ook zijn met dit beeld, het klopt niet. Er klopt niets van!

Kijk in een klas maar eens rond als je een les filosofie geeft. De

leerlingen die stilzitten zijn degenen die juist *niet* denken, zijn degenen die afdwalen, degenen die er met hun hoofd niet bij zijn. Maar de leerlingen die er met hun hoofd *wel* bij zijn, die zitten niet stil. Hun spieren zijn gespannen, hun emoties draaien op volle toeren. Probeer het maar eens op deze manier: bouw een betoog op, voorzichtig, zonder argwaan te wekken, in de richting van een conclusie waar jouw leerlingen het stevig mee oneens zijn. Het is hun lichaam, en met name de beweging in hun lichaam, die haast nog eerder dan zichzelf aan de noodrem trekt. Ho, wacht, dit klopt niet! Ze voelen de verontwaardiging opkomen, en ze kunnen niet stil meer blijven zitten. Ze schuiven op hun stoel, hun bovenlijf strekt zich en ze willen er tussen komen. Zó ziet iemand die denkt er uit. Ze moeten wel interveniëren in jouw betoog, want dat waar jij nu over spreekt, daar vinden zij ook iets van. Daar hebben zij zo hun ideeën over. En als je ze dan de ruimte geeft – of letterlijk, zoals de Engelsen zo mooi zeggen: *the floor is yours* – dan krijgen die ideeën langzaam vorm, niet zo zeer in hun woorden, maar in hun *speech*, hun toespraak.

De heftigheid van verontwaardigd denkende leerlingen is overigens een verdwijnend schouwspel in het hedendaagse onderwijs. Dat heeft alles te maken met ons idee dat denken en stilzitten bij elkaar horen, met het idee dat leren niets met het bewegen van je lichaam te maken heeft. Daar beginnen we al vroeg mee, heel vroeg, door drukke jongetjes te diagnosticeren, zodat we ze de middelen mogen toedienen die hen zal helpen stilzitten zodat ze beter zullen kunnen leren. Helaas!

Kritisch denken associëren we met het methodisch verantwoord innemen van een onpersoonlijk en onbetrokken perspectief. Wie *jij* bent, dat doet er niet toe. Het gaat om de objectieve geldingskracht van de evidentie, en die moet niet verstoord worden door jouw subjectieve vooringenomenheden. Want blijktbaar is dat het enige dat jij als kritisch denkend persoon in het onderzoek in te brengen hebt: je subjectieve *biases*. En we geloven dat inmiddels zelf bijna nog ook. Helaas!

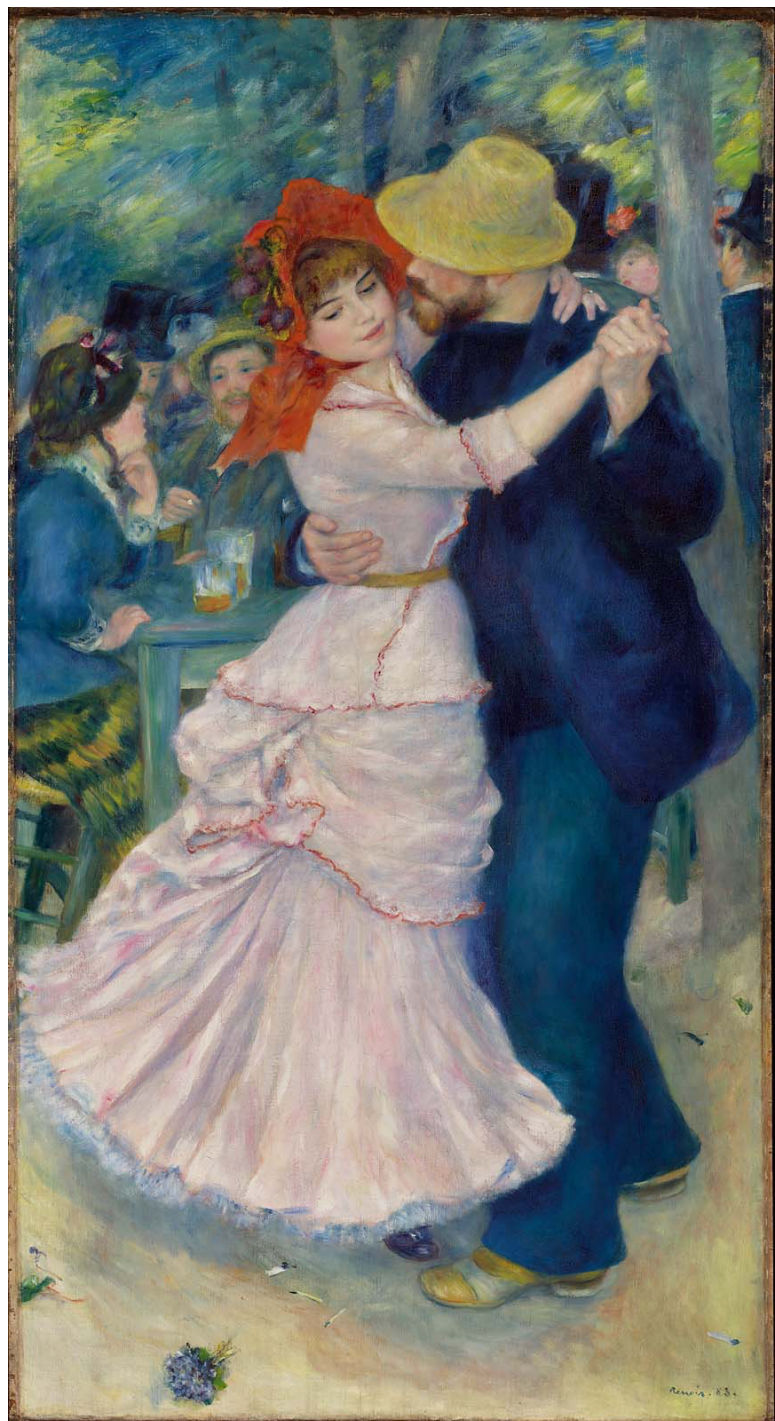
Kritisch denken gaat echter ook nog om iets anders, of gaat zelfs in het bijzonder om iets anders, iets dat Harvey Siegel *critical spirit* noemt. Wie kritisch denkt, moet open staan om geraakt te worden door relevante en significante beweegredenen. Let op de woorden die het Nederlands hiervoor ontwikkeld heeft: staan, raken, *beweegredenen*. Wie kritisch denkt is niet neutraal, onzichtbaar, of door willekeurig wie vervangbaar in een anoniem protocol. Nee, wie kritisch denkt is betrokken, doortastend, geraakt, gemotiveerd om op de bres te

springen voor wat het verdedigen waard is: namelijk die open geest waar zij die kritisch denken voor staan. Met heel hun lijf!

II

Mijn vorige blog onder deze titel begon ik met een paar opmerkingen over *De Denker* van

Rodin. Die blog ging vooral over bewegen, over waarom een denker beweegt. Maar dansen is meer dan bewegen. Net als denken, trouwens. Kijk maar eens naar Renoirs *Danse a Bougival*. Er zijn drie, of vier, zaken die mij aan dit schilderij opvallen, waarvan, voor mij, de belangrijkste is dat dit een schilderij is, en geen dans. Dat is relevant voor de vergelijking tussen denken en dansen; waarover zo dadelijk meer. Wat mij ten tweede opvalt is de intensiteit waarmee deze dansers opgaan in hun dans. Ieder doet dat op de eigen manier, een heel eigen manier, maar toch samen in één dans. Beide dansers zijn authentiek, zichzelf. Beiden tonen *hun* aanwezigheid in de dans. Maar tegelijkertijd realiseren zij samen – in een

beweging die een grote mate van vanzelfsprekendheid bezit – die ene gemeenschappelijke dans. Dat gaat gepaard met een ontroerende aandachtigheid. Kijk naar zijn blik die nabijheid zoekt en ondergaat, naar haar hand in zijn nek, de duim bijna op zijn huid. En dan is daar ook zijn hand nog, die de zwierende draai ondersteunt waar haar jurk van getuigt. Zij dansen samen en dat doen ze temidden van andere mensen. Dat is de derde zaak die mij opvalt. Er zijn andere mensen... wel zes, zeven, die met het dansende paar een waaier vormen, bijna op één lijn, een lichte boog. Die mensen gaan op in hun gesprekken – zoals de dansers in hun dans – zonder enige aandacht te hoeven schenken aan het dansende paar. Er is blijkbaar niets aan de dans dat uitzonderlijk, opvallend, ongewoon is. Althans, en dat is die vierde zaak die ik er graag even uitlicht: er is niets aan de dans dat de aandacht vraagt van de andere aanwezigen. Maar *onze* aandacht, de aandacht van de kijker, die wordt wel gevraagd. Want als je dit schilderij tot je laat doordringen, dan vraagt die dans, dat dansende paar, zo verschrikkelijk veel aandacht als door Renoir zelf haast niet op te brengen is geweest. Hij heeft ons nodig en laat het ons helemaal zelf doen, kijkend naar waar niemand aandacht voor heeft, maar waar die twee mensen totaal – *totaal* – in opgaan: een dans. En ik kijk hier dus inderdaad als een filosoof naar en dan vallen me al deze dingen op. Daar wil ik dan op wijzen, aan denken, over schrijven. Mijn geest komt in beweging en danst zijn eigen dans, van links naar rechts, van boven naar onder, en zelfs het schilderij in en uit, van voor naar achter.

Dit is een schilderij en geen dans. Het is schilderij is af. Voltooid. Geslaagd. De verf kan opgeruimd, de kwasten schoongespoeld. Het schilderen is klaar. Er valt niets meer te doen. Hoe anders is dat met de dans. Een dans verhoudt zich op een totaal andere manier tot het dansen – de activiteit van het dansen – dan een schilderij zich tot het schilderen verhoudt. Met schilderen moet je op een gegeven moment ophouden, als het schilderij af is, want anders verpest je het schilderij. Maar als je stopt met dansen is ook de dans weg. De dans bestaat alleen maar *in* de activiteit van het dansen zelf. Dansen is een *performance*. En dat, precies dat, is ook het geval met denken. Ook denken stopt niet. Een gedachte is nooit af. Zij is weg, verdwenen, zodra je stopt met denken.

Dat moeten we dan ook niet doen, stoppen met denken. Dat kunnen we zelfs niet, althans, haast niet, niet zolang als we ons blijven realiseren dat een gedachte niet op een schilderij lijkt maar op een dans. Gedachten hebben die aandacht nodig, de aandacht van Renoir – én van ons – voor die bijzondere gedachtengang die een dans is, een dans van twee mensen die

zichzelf zijn, maar elkaar al dansend begrijpen, opgaand in wederzijds, gemeenschappelijk begrip. Natuurlijk kun je een gedachtengang opschrijven. Je kunt er een argument van maken, een betoog, een blog, een reeks woorden die in zichzelf gekeerd rondhangen in *cyberspace*, of onopvallend weggestoken zijn in een boek, ergens op een plank, ergens in een bibliotheek.

Maar pak dat boek, sla het open, of klik op de URL, en *lees*. Schenk je aandacht en je zult het ogenblikkelijk merken: je denken is niet te stoppen, de gedachtengang trekt je mee, en als het meezit stel je jezelf een vraag. Want een vraag... dat is de muziek waarop een denker danst.

III

Er is nog een derde kwestie die ik aan de orde wil stellen met mijn vergelijking tussen denken en dansen, een kwestie die in mijn beide eerdere blogs alleen maar in de achtergrond aanwezig is geweest. Wie danst positioneert zich, wie danst zet zich op een plek en voelt de ruimte die hij inneemt, aanvankelijk met uitvergroot bewustzijn. Dat geldt in het

bijzonder voor iemand die niet vaak of niet geregeld danst en die zojuist de dansvloer heeft betreden. Losgemaakt uit de achtergrond sta je daar en besef je jouw positie, de positie die

je inneemt – die *jij* inneemt – en die op je schouders kan drukken als een last, als een stellingname. Voel dat maar eens vanuit het perspectief van die positie, van die stellingname die zich aan jou heeft toevertrouwd. Dit is de positie waar jij voor moet zorgen, voor *mag* zorgen. Daar staand zul je proberen er in te komen, zoals dat heet, de dans proberen te vinden die jou zal dansen evenzeer als jij haar zult dansen. Als je haar vindt – als je *jezelf* vindt – zul je op kunnen gaan in jouw positie, in jouw dans. Je zult een danser geworden zijn, een danser die danst, zich bewust van de omgeving, van de dansvloer, van de muziek, de anderen. Van zichzelf. De dans kan je meenemen, verleiden, opslokken, zoals de dansers in Bougival. En je zult daarin aandachtig kunnen zijn, heel goed beseffend wat je aan het doen bent.

Wellicht besef je dat niet met de afstand van waar wij kunnen kijken naar de *Tank Man* die op 5 juni 1989 op het Plein van de Hemelse Vrede in Beijing een colonne tanks de weg versperde. Die man nam positie in, zoals maar weinigen dat doen. Zijn dans met de tanks is van een grote schoonheid – ook van een gruwelijke, angstaanjagende schoonheid.

Zo'n dans danst een denker niet vaak. Maar ook een kritische denker neemt een positie in en als je dat niet geregeld doet, en zojuist de discussie pas bent binnengestapt, dan zul je dat met uitvergroot bewustzijn doen. Daar sta je dan en dit vind jij dus van deze stelling, zoals ik, bijvoorbeeld, nu positie inneem door denken met dansen te vergelijken.

Leg dat maar eens uit.

Ook dat is zoeken, zoeken naar de juiste woorden, op de muziek van de vragen die ik me stel. Ik zoek naar een gedachtengang die mijn gedachten dragen kan, zoals een dans de danser. Ik heb het in beelden gezocht, geïnspireerd door *De Denker* van Rodin, een prachtig beeld, maar niet van denken, tenminste niet als je denken met dansen vergelijkt. Toen ik me dat eenmaal realiseerde, kwamen mijn gedachten op gang en dat bracht mij uiteindelijk hier, oprecht betogend dat denken en dansen diep verwant zijn. Het voelde aanvankelijk alsof ik de *Tank Man* was – een bizarre stellingname. Maar nu realiseer ik mij dat van een flinke afstand heel de wereld over mijn rechterschouder meekijkt. En ze zijn het allemaal met me eens. Dansen is denken. En denken is dansen.

Jan Bransen, 1 maart 2018